

Compositietips

Componeren voor jezelf of ensemble

In 2024 kun je ervoor kiezen om je compositie uit te voeren op je eigen instrument, óf om te schrijven voor een ensemble met een maximum van 5 musici. Deze musici regel je zelf en neem je mee naar het selectieweekend waarvoor je ingedeeld bent. Er geldt geen leeftijdsgrens voor de meegebrachte musici. Tijdens de regioweekenden is altijd een vleugel beschikbaar. Overige instrumenten dienen zelf meegenomen te worden.

Tips voor het componeren voor verschillende instrumenten via de website van het NBE

Allereerst wijzen we je op de handige Composers Toolbox van het Nederlands Blazers Ensemble. Een speeltuin vol tips en gereedschap op het gebied van componeren. Alles is bedacht en gemaakt door de musici van het NBE en door componisten met wie het NBE een nauwe band heeft opgebouwd. In de Toolbox vind je korte filmpjes waarin NBE-musici de mogelijkheden en bijzondere speeltechnieken op hun instrument laten horen en zien: hoe heet het, hoe klinkt het, hoe doe je het, hoe schrijf je het op en wanneer gebruik je het. Ook vertellen (jonge) componisten over hun componeer ervaringen. Bekijk de Toolbox: <https://nbe.nl/composers-toolbox/>

Strijkers tips via de PCC website

Op de website van het PCC vind je filmpjes van het Matangi Quartet over het gebruik van strijkinstrumenten, die vergelijkbaar zijn met de filmpjes over blaasinstrumenten in de NBE Composers Toolbox. <https://christinaconcours.nl/informatie/toolbox/>

Slagwerk tips via Percussion Friends

Van 20 tot 22 oktober 2023 organiseert Percussion Friends i.s.m. Percussive Arts Society Netherlands een academie voor slagwerk bij Adams Muziekcentrale te Ittervoort. Als je interesse hebt om meer te weten te komen over slagwerk kun je de website in de gaten houden of contact opnemen met Ramon Lormans - artistiek leider - via ramon@percussionfriends.com.

Hieronder volgen nog een aantal tips voor diverse instrumenten die gepubliceerd werden tijdens eerdere edities van het Compositie Concours:

Tips voor piano

De piano heeft een enorm bereik: van A2 tot C'''''. In het laagste register is er voor elke toets een snaar, voor een aantal hogere voor elke toets twee snaren, daarboven voor elke toets drie snaren.

Op de snaren liggen dempers, die verhinderen dat een snaar doorklinkt, wanneer de toets na de aanslag wordt losgelaten. Een aantal van de hoogste snaren heeft geen dempers, omdat deze toch nauwelijks doorklinken. Door het rechterpedaal neer te drukken worden alle dempers van de snaren opgelicht, waardoor de tonen blijven doorklinken, ook als de toetsen worden losgelaten. In vele pianocomposities wordt voor het gebruik van het rechterpedaal geen aanwijzingen gegeven. De meest voorkomende voorschriften zijn "ped" en "con ped". Soms geeft de componist te kennen dat hij geen pedaalgebruik wenst door de toevoeging "senza ped". Wanneer het linkerpedaal van een vleugel wordt neergedrukt worden het klavier en de gehele hamermechaniek zoveel naar rechts verschoven dat de hamers in plaats van twee snaren één aanslaan en in plaats van drie snaren twee, waardoor de klank zachter wordt (una corda). Op de vleugel is het derde pedaal het sostenutopedaal, dat alle snaren door laat klinken waarvan de toets is ingedrukt op het moment dat het pedaal wordt ingedrukt.

De piano bespeel je met twee handen, dat kunnen goed twee verschillende stemmen zijn. Denk bijvoorbeeld aan melodie en begeleiding, of een baslijn en de andere hand speelt akkoorden. Wat goed werkt op de piano zijn arpeggio's, gebroken akkoorden met pedaal. Een melodie kan je goed in octaven spelen (dat kan met één hand) mits het tempo niet te hoog ligt.

In principe speel je de piano met de toetsen, maar je kan natuurlijk creatief zijn met de complete

vleugel. Zo is het ook mogelijk de snaren van de piano te gebruiken. De pianosnaren kunnen bijvoorbeeld met de hand getokkeld worden. Een aantal aanwijzingen die we tegenkomen in partituren:

- Druk de toets in zonder geluid te maken.
- Tokkel de snaar met je vingernagel.
- Stop de snaar af met je vinger voor de demper.
- Strijk de snaren met je hand.

Tips voor slagwerk

Bij het kiezen van de instrumenten die je wilt gebruiken voor je Compositie is het belangrijk jezelf goed voor te stellen hoe groot de instrumenten zijn, hoe ze neergezet worden en hoe groot de te overbruggen afstanden zijn. Je kunt op internet of in een instrumentatieboek extra informatie zoeken (een plaatje geeft vaak al een goed beeld), maar hier worden een aantal instrumenten alvast kort beschreven.

De marimba bestaat uit een aantal houten staven die in dezelfde volgorde geplaatst zijn als de toetsen van de piano. Het bereik is van een lage c tot c^{'''}. Het meest gebruikelijk is te spelen met 4 stokken. Melodielijnen worden gespeeld verdeeld over een stok in elke hand, of heel soms verdeeld over alle vier de stokken. Er zijn een heleboel verschillende stokken. Harde stokken produceren in het hoge register een bijna xylofoonachtige klank, in het lage register is het juist heel scherp en zou zelfs de toetsen kunnen beschadigen. Zachte stokken halen de diepe klanken van de basnoten mooi naar boven, maar spreken juist helemaal niet in het hoge register. Heb je een bepaalde stok of klank in gedachten, benoem dan precies waar je naar zoekt en de slagwerker kiest de beste stok ervoor uit. Het geniet de voorkeur de marimbapartij net als voor piano over twee notenbalken te noteren.

Cymbal is het bekende bekken. Met een houten stok heeft het een duidelijke attack, maar met een zachte stok kun je goed roffels uitvoeren met crescendo. Ook kun je op verschillende plekken van het bekken slaan: op de kop, in het midden en op de rand.

De windgong is een platte gong en wordt met een grote stok in het midden aangeslagen. Perfect voor een harde slag, de nagalm absorbeert veel klank van de andere instrumenten. Zacht kan ook en is dan minder domin.

De slagwerker weet meestal het best welke stokken het beste werken voor een bepaald effect. Je kunt vaak goed voorschrijven welke klank je wilt, of harde of zachte stokken en dan kiest de slagwerker wel de specifieke stokken uit. Uiteraard mag je wel aangeven welke stokken je wilt gebruiken als je daar een idee over hebt.

Vaak moet de slagwerker ook wisselen van stokken. Voor het ene instrument zijn andere stokken beter dan voor het andere, en wisselen heeft hij even tijd nodig. Probeer hier rekening mee te houden tijdens het componeren, door je voor te stellen welke handelingen de slagwerker moet verrichten.

Tot slot kan niet genoeg benadrukt worden dat articulatie en frasering van groot belang zijn voor de slagwerker, hierdoor gaat de muziek leven en kan de slagwerker precies de juiste aanslag en stokken kiezen.

Tips voor cello

De cello is de tenor en de bas van de strijkers. Het is een heel expressief instrument met een zangerige klank. De cello is in kwinten gestemd en heeft vier snaren: a-d-G-C. De omvang is C- ongeveer g². Tot de a boven de centrale c kun je probleemloos schrijven. Daarboven kan ook, maar het wordt dan voor de speler al een stuk lastiger. De cellopartij wordt in het algemeen geschreven in de f-sleutel/bassleutel, voor hoge tonen wordt soms de tenorsleutel en soms de g-sleutel/vioolsleutel gebruikt.

Behalve gebonden (legato) streken is het ook mogelijk tonen van elkaar gescheiden te spelen, bijvoorbeeld:

- Staccato: de tonen worden op één streek gespeeld, doch los van elkaar (aangeduid door een boog met stippen).
- Spiccato: in tegenstelling tot staccato wordt bij spiccato met korte streken gespeeld. Na iedere streek springt de stok door zijn eigen elasticiteit terug.
- Pizzicato: de snaren worden getokkeld met de eerste vinger van de rechterhand. Let wel op dat dit niet al te snel kan gebeuren. Wanneer na een pizzicatogedeelte weer gestreken moet worden, wordt dit aangegeven door "arco" (=strijkstok).

Ook zijn er andere klanktypes mogelijk, bijvoorbeeld:

- Met demper: door op de kam van de cello een demper te plaatsen wordt het overbrengen van trillingen geremd, waardoor de toon gedempt wordt (con sordino).
- Op de toets: wanneer de snaren worden aangestreeken op het deel dat boven de toets ligt wordt de klank wollig (sul tasto).
- Bij de kam: geeft een tintelende/krasserige toon (ponticello).
- Col legno: betekent dat met het hout van de strijkstok op de snaren getikt (battute) of gestreken (tratto) moet worden. Dit doen strijkers meestal niet zo graag, omdat het niet zo goed voor de strijkstok is.
- Glissando: bij glissando glijdt de vinger van de ene noot naar de andere noot over de snaar terwijl gestreken wordt.

Ook kun je voorschrijven of iets met of zonder vibrato wordt gespeeld. Met vibrato spelen is de norm. Ook flageoletten (fluittonen) behoren tot de mogelijkheden. Dit doe je door op bepaalde plekken op de snaar de linkerhand licht in te drukken. Een ingewikkeld verhaal waar je je wel goed in moet verdiepen voordat je dit inzet. Dubbelgrepen (twee tonen tegelijk) zijn mogelijk mits de afstand tussen de tonen met de hand te pakken is, en de twee naast elkaar liggen. Bedenk altijd waar de twee tonen op de snaren gespeeld worden. Ook akkoorden zijn mogelijk op een cello, mits de tonen tegelijk met de hand te grijpen zijn. Wel wordt het akkoord altijd gebroken, dat wil zeggen dat de tonen na elkaar gespeeld worden

Tips voor klarinet

De klarinet is een veelzijdig en virtuoos instrument, die mooie melodieën kan spelen, maar ook snelle noten en grote sprongen zijn geen probleem. De klarinettenfamilie is groot. Je kunt zowel schrijven voor een bes- als een a-klarinet. Op de bes-klarinet is het zo dat een geschreven c als een bes klinkt (notatie een grote seconde hoger dan de klank), en op een a-klarinet klinkt de c als een a (notatie een kleine terts hoger dan de klank). Ze hebben ook een verschillende klankkleur: een a-klarinet klinkt iets warmer en donkerder en een bes-klarinet is iets directer.

Gebruikelijk is voor een toonsoort met mollen de bes-klarinet te gebruiken en voor een toonsoort met kruizen de a-klarinet. De laagste noot op de klarinet is een geschreven e, en hoe deze e klinkt hangt dus af van welke klarinet er wordt gebruikt (zie hierboven). Verder kan de klarinet ook tot heel hoog spelen, een g^{'''} kun je probleemloos schrijven.

De klarinet heeft drie mooie registers met een eigen timbre. In het laagste register van de klarinet kan het instrument ongelooflijk zacht. Het is niet zo handig om extreem zacht te schrijven in het allerhoogste register, dit register klinkt namelijk helder. Hou er rekening mee dat een klarinet een blaasinstrument is en dat de bespeler wel af en toe lucht moet kunnen inademen.

Trillers en tremolo's kunnen goed op een klarinet. Tremolo's met een groot interval zijn moeilijker. Ook een glissando behoort tot de mogelijkheden, hoge zijn gemakkelijker dan lage. Glissandi kunnen eigenlijk alleen naar boven. Op cello en piano kun je prima meerdere noten tegelijk spelen. Op een klarinet kan het ook, multifonics heet dat dan en dat klinkt heel typisch en bijzonder, maar niet als twee evenwaardige noten. Als je dit wilt gebruiken, verdiep je daar dan goed in.

Tips voor zang

Zang is heel persoonlijk; iedereen klinkt anders en iedereen kan andere dingen. Maar sommige dingen zijn algemeen en handig om te weten.

Je kunt de stem een tekst geven of er een 'vocalise' van maken. In het laatste geval gebruik je alleen maar klinkers. Als je een tekst gebruikt, let er dan op dat de zinnen corresponderen met de muzikale zinnen, en de woordaccenten corresponderen met muzikale accenten. Je kunt er natuurlijk wel expres van afwijken. Hoe hoger je zingt, hoe meer de klinkers op elkaar gaan lijken (alles wordt op een bepaald moment een soort aaah) Dus als je de tekst op hoge noten moet uitspreken, zal het iets minder verstaanbaar worden, en ook iets moeilijker voor de zanger.

Er zijn talloze soorten klanken mogelijk, waardoor je veel verschillende sferen kan creëren. Een paar voorbeelden:

- Zacht en 'met lucht': dat klinkt een beetje hees, er komt adem met de toon mee. Dat kan heel zwoel klinken, of juist heel lief, of juist dreigend.
- Zacht zonder lucht: dan is de stem zacht maar helder
- Borststem: dat is hard en stoer. Dit wordt veel gebruikt in Balkan muziek, flamenco, rock, maar soms ook in klassieke muziek, als het heel dramatisch is. Je kunt er alleen niet zo hoog mee: maximaal tot d2
- Je kunt een toon met of zonder vibrato zingen
- Je kunt staccato of legato noten zingen.
- Je kunt neuriën (maar dan wordt het wel zacht)
- Je kunt de tekst zingen of spreken, of iets tussen spreken en zingen in, dat wordt sprechgesang genoemd.
- Je kunt een stem ook op percussie laten lijken, door ritmisch te schrijven op bijvoorbeeld de letters s, sj, ts, k, tsj, of je kunt iemand ritmisch laten ademen.

Tot slot heeft iedereen een ander bereik. Het is prettig als het hele stembereik gebruikt wordt, en ook voldoende afgewisseld wordt. Het is niet zo comfortabel om heel lang alleen maar hoge noten te zingen.